

VAPAUTENSA MENETTÄNEIDEN IHMIS- OIKEUDET SUOMESSA

Katsaus Suomen vankiloiden, poliisivankiloiden sekä psykiatristen laitosten tilanteeseen
Jenni Tuhkanen

01/2020

Tekijä Jenni Tuhkanen	Tutkinto Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Vapautensa menettäneiden ihmisoikeudet Suomessa -katsaus vankiloiden, poliisivankiloiden ja psykiatristen laitosten tilanteeseen	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Pekka Björk	Opinnäytetyön muoto Tutkimuksellinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä opinnäytetyössä paneudutaan Suomen tilanteeseen ja toteutuneisiin ihmisoikeuksiin vankiloissa, poliisilaitosten poliisivankiloissa sekä Niuvanniemen sairaalassa, joka on Suomen toinen valtion oikeuspsykiatrisista sairaaloista. Työni on katsaus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean CPT:n raportteihin, hallituksen vastaukseen, lakeihin, lakimuutoksiin sekä yksittäisiin käsitteisiin sekä asioihin.</p> <p>CPT-komitea on tehnyt vierailuja Suomen vapautensa menettäneiden säilytyspaikkoihin yhteensä viisi kertaa. Ensimmäinen vierailu tehtiin vuonna 1992. CPT perustettiin vuonna 1989 Euroopan neuvoston jäsenmaiden allekirjoittaman eurooppalaisen kidutuksen, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseen tähtäävän yleissopimuksen nojalla.</p> <p>Tämä työ avaa lukijalleen lakimuutokset, jotka tulivat Pakkokeinolakiin vuoden 2019 alusta. Tutkinta-aresti ja tehostettu matkustuskielto ovat vaihtoehto tutkintavankeudelle tilanteissa, joissa kyseessä on henkilö, joka on tehnyt rikoksen, jonka maksimirangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Lakimuutosten lisäksi muutoksia on tehty muihinkin asioihin, kuten mediassa paljon huomiota saaneisiin paljuselleihin, jotka poistuvat Suomesta käytöstä kokonaan vuonna 2020. Suomi on tietävästi ollut ainut Euroopan maa, jossa on vielä käytössä erittäin epäinhimillisiä paljusellejä käytössä. Lukija ymmärtää työni kautta paremmin Suomen tilannetta vapautensa menettäneiden säilytyksen osalta, sekä työ avaa silmiä ihmisoikeuksien näkökulmasta ja siitä, mikä kuuluu jokaiselle ihmiselle tämän taustasta huolimatta. Työ on tehty kvalitatiivista tutkimusmenetelmää käyttäen ja se sisältää selkeät lähdeviitteet vieraammille ja lainatuille käsitteille.</p>	
Sivumäärä 28	Tarkastuskuukausi ja –vuosi 01/2020
<p>Avainsanat</p> <p>Ihmisoikeudet, Pakkokeinolaki, tehostettu matkustuskielto, tutkinta-aresti, paljuselli</p>	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
1.1 Opinnäytetyöstä lyhyesti	3
1.2 Tutkimuskysymys	3
1.3 Aiheen rajaus	4
1.4 Käytetty tutkimusmenetelmä.....	4
2 IHMISOIKEUKSIEN ASIALLA.....	5
2 CPT-KOMITEA JA RAPORTIT	6
2.1 Mikä on CPT-komitea?	6
2.2 CPT:n selonteko Suomen hallitukselle.....	8
2.2.1 Poliisilaitokset.....	10
2.2.2 Vankilat.....	12
2.2.3 Niuvanniemen sairaala (psykiatriset laitokset)	13
3 SUOMEN HALLITUKSEN VASTAUS CPT: N SELONTEKOON ...	15
3.1 Vastaus poliisilaitoksiin kohdistuneeseen kritiikkiin	15
3.2 Vastaus vankiloihin kohdistuneeseen kritiikkiin.....	17
3.3 Vastaus Niuvanniemen sairaalaan kohdistuneeseen kritiikkiin	17
4 TOIMENPITEET JA LAKIMUUTOKSET	18
4.1 Mitä Suomen hallitus tekee?	18
4.2 Kuinka ja miksi pakkokeinolakia muutettiin?	19
4.2.1 Tehostettu matkustuskielto	19
4.2.2 Tutkinta-aresti.....	20
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	22
6 POHDINTA JA JATKOTUTKIMUSSUOSITUS.....	25
6.1 Omaa pohdintaa.....	25
6.2 Jatkotutkimussuositus.....	26
7 LÄHTEET	27

1 JOHDANTO

1.1 Opinnäytetyöstä lyhyesti

Ajatus työn tekemiseen lähti alun perin kiinnostuksesta Pakkokeinolakiin tehtyihin muutoksiin sekä muutoksien vaikutuksesta ihmisoikeuksiin. Asia on niin tuore, että halusin tutkia sitä enemmän. Halusin selvittää, mistä oikein lakimuutoksissa oli kysymys, ja miksi niitä tehtiin. Tarkoitus on saada lukijan ymmärtämään, kuinka vapautensa menettäneiden oloihin Suomessa suhtaudutaan ja mitä niiden eteen tehdään ja ollaan valmiita tekemään. Tällä tutkimuksella pyrin selvittämään, miksi muutoksia on Suomessa jouduttu tekemään niin paljon, ja tutkimus paljastaa myös osittain lukijalle myös vapautensa menettäneiden olojen tosiasiallisen laidan.

Asiaa on käsitelty Suomen mediassa melko laajalti. Tuntuu, että muutoksia ei ole tehty lähinnä rahoituksen puutteen vuoksi. CPT:n¹ tekemät raportit ovat erittäin kriittisiä ja niihin on suhtauduttu vakavasti. Hallituksen vastauksessa on selvitetty yksityiskohtaisesti POHA:n², rikosseuraamusviraston, vankeinhoitolaitoksen ja yksittäisten poliisilaitosten kanssa yhteistyössä. Kaikesta voitaneen päätellä, että asioihin suhtaudutaan Suomessa vakavasti. Asia on ajankohtainen ja kiinnostava. Tämän opinnäytetyön kautta moni tulee ymmärtämään entistä paremmin vankeinhoitoa, lainsäädäntöä aiheesta, CPT:n raporttien sisältöä sekä mm. vankeinhoitoon liittyvää sanastoa ja käsitteitä.

1.2 Tutkimuskysymys

Tällä opinnäytetyöllä on tarkoitus selvittää, onko CPT vierailujen ja tarkastusten myötä tapahtunut muutosta vangittujen tai tahdonvastaisessa hoidossa olevien ihmisoikeuksiin sekä onko perusteltu syy vähentää tutkintavankien määrää ja korvata ne edellä mainituilla lakimuutoksilla sekä toteutuvatko ihmisoikeudet näiden muutosten avulla nyt paremmin?

¹ Kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimiva eurooppalainen komitea, Council of Europe

² Poliisihallitus

1.3 Aiheen rajaus

Alkuperäinen ajatus tälle työlle oli tutkia Pakkokeinolain muutoksia ihmisoikeuksien näkökulmasta. Asiasta ei ollut vielä tehty tutkimusta, ja aihe vaikutti mielenkiintoiselta. Aihe lopulta rajautui ja keskittyi CPT-komitean tekemiin vierailuihin ja selontekoihin ja sitä kautta avautui myös paljon käsitteitä ja todellisuuden tilannetta mm. vankien oloista Suomessa.

1.4 Käytetty tutkimusmenetelmä

Työ on tehty kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää³ käyttäen. Tietoa näistä pakkokeinolain muutoksista ei kovinkaan paljon vielä ole, mutta tietokirjallisuutta sekä internetin kattavaa tietoa apuna käyttäen tieto rakentui lopulta kiitettävästi aiheen ympärille. Kvalitatiivisessa työssä pyritään ymmärtämään asia tai ilmiö.

Laadullista tutkimusta on tässä näkökannassa mielekästä kutsua ymmärtäväksi tutkimukseksi, koska perinteiden erottelu perustuu tietämisen tapaan: ilmiötä voi joko ymmärtää tai selittää. Tavallisessa kielenkäytössä ei eroteta selvästi sanoja ”selittää” tai ”ymmärtää”. Ylimalkaisesti jokaisen selityksen voi sanoa edistävän ymmärtämistä. (Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi, Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli, 2017)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena ei ole määrällisen tutkimuksen mukaiset yleistyksiset, jossa tutkimusprosessi on hyvin suoraviivainen. Laadullisessa tutkimuksessa puolestaan aineiston analyysivaihe on syklinen prosessi, josta puuttuvat tiukat tulkintasäännöt. (Kananen 2017, s. 35.) Laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan kokonaista joukkoa erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. (Metsämuuronen, laadullisen tutkimuksen perusteet, metodologia – sarja 4, s. 9). Laadullista tutkimusta on vaikeaa määritellä selvästi, koska sillä ei ole teoriaa. (Metsämuuronen, laadullisen tutkimuksen perusteet, metodologia – sarja 4, s. 9). Laadullinen tutkimus tuntui minusta sopivalta, koska se ei ole sidottu vain tietynlaiseen tapaan tai teoriaan, vaan antaa melko vapaat kädet tutkia erilaisia asioita ja pyr-

³ Laadullinen tutkimustyö.

kiä ymmärtämään niiden merkitys. Työllä on ollut tarkoitus syventää omaa ja muiden tietämystä käsiteltävästä aiheesta, sekä selvittää pohjimmaiset syyt tietyille muutoksille.

2 IHMISOIKEUKSIEN ASIALLA

CPT on tehnyt Suomeen viisi tarkastuskäyntiä. Vierailuja⁴ on tehty Suomen poliisilaitoksiin, vankiloihin sekä psykiatriisiin hoitolaitoksiin ja viimeisimpänä Niuvanniemen sairaalaan. CPT:n vierailuissa korostuivat mm. seuraavat seikat: tutkintavankien pitkäaikainen säilytys poliisivankiloissa, nk. paljusellien⁵ käyttö sekä menettely tahdonvastaiseen hoitoon määrättäessä.

Pakkokeinolakiin⁶ tuli vuoden 2019 alusta lähtien voimaan muutoksia. Muutokset koskevat tutkintavankeutta. CPT:n sekä eduskunnan oikeusasiamiehen Suomen vankiloita ja poliisivankiloita koskevat raportit⁷ johtivat lopulta erittäin tarkkaan selvitykseen vapautensa menettäneiden oloista. Pakkokeinolakiin lisättiin pykälät tehostettu matkustuskielto⁸ sekä tutkinta-aresti⁹. Lakimuutoksella haluttiin pyrkiä luomaan ihmisoikeuksia kunnioittavampi keino rajoittaa rikoksesta epäillyn liikkumisvapautta sekä tuoda vaihtoehto tutkintavankeudelle, koska tutkintavankien ihmisoikeuksien ei ole katsottu täyttyvän.

Tutkintavangeista noin kuudesosa joutuu odottamaan oikeudenkäyntiä poliisilaitoksen tutkintavankiosastolla¹⁰. CPT tutkimuksista käy ilmi, että melko usein tutkintavangin olot eivät ole kovinkaan hyvät, jos tarkastellaan asiaa ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Ulkoilu, sosiaaliset suhteet sekä muu normaalisti vankiloissakin valvotusti toteutuva tekeminen jää lähes nolnaan. CPT vaatii muutoksia tutkintavankien säilytysaikoihin sekä lisäämään aktiviteetteja vangeille.

⁴ Vierailuja on tehty vuosina 1992, 1998, 2002, 2008 sekä 2014, CPT:n selonteko Suomen hallitukselle, Council of Europe. CPT on tehnyt myös vuonna 2016 Suomeen lyhyen tarkastuskäynnin, HE216/2016

⁵ Paljuselli tarkoittaa selliä, jossa ei ole erillistä wc:tä, vaan tarpeet tehdään kannelliseen sankoon, joka on vangin sellin vesipisteen vieressä.

⁶ Pakkokeinolaki 806/2011

⁷ Raportit ovat tarkkoja selontekoja vapautensa menettäneiden oloista.

⁸ Pakkokeinolaki, 5 luku 1 a§

⁹ Pakkokeinolaki, 2 luku 12 a§

¹⁰ Nk. Poliisivankila

CPT:n lisäksi ihmisoikeuksia valvoo pienempi, 10-henkinen YK:n kidutuksen vastainen komitea, CAT Committee against Torture) sekä Eduskunnan oikeusasiamies, jotka molemmat ovat esittäneet huolensa Suomen tutkintavankien oloista ja vaatineet niihin muutoksia.

2 CPT-KOMITEA JA RAPORTIT

2.1 Mikä on CPT-komitea?

CPT on eurooppalainen komitea, joka työskentelee kidutuksen, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi. CPT jäsenet ovat puolueettomia asiantuntijoita eri ammattialoilta kuten lääkäreitä, juristeja tai poliisitoiminnan asiantuntijoita. CPT jäsenet eivät edusta maata, josta ovat kotoisin, vaan ovat puolueettomia. CPT perustettiin vuonna 1989 Euroopan neuvoston jäsenmaiden¹¹ allekirjoittaman Eurooppalaisen kidutuksen, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseen tähtäävän yleissopimuksen¹² nojalla. CPT on oikeuslaitoksen ulkopuolinen ennaltaehkäisevä elin ja se tukee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen¹³ oikeudellista työtä. CPT valvoo vapautensa menettäneiden ihmisten oloja vankiloissa, psykiatrisissa laitoksissa sekä poliisilaitosten poliisivankiloissa.

Komitean vierailukerroilla Suomi on saanut moitteita mm. vankiloiden oloista, tutkintavankien säilyttämisestä sekä tuomioistuimen menettelystä tahdonvastaiseen hoitoon määrättäessä. CPT on tehnyt tähän mennessä Suomeen viisi vierailua; 1992, 1998, 2003, 2008 sekä 2014.

Euroopan neuvoston jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet yleissopimuksen¹⁴ v. 1987 ja Suomessa kyseinen yleissopimus tuli voimaan 1.4.1991. Yleissopimuksen pohjalta perustettiin

¹¹ 47 valtion neuvosto, Council of Europe

¹² Jäsenmaita velvoittava sopimus, Finlex, eurooppalainen yleissopimus

¹³ Tuomioistuin valvoo Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyneiden valtioiden sopimusvelvollisuuksien täyttämistä, Finlex, eurooppalainen yleissopimus

¹⁴ Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi

komitea CPT. Komitean jäsenten määrä tulee olla sama kuin jäsenvaltioiden määrä. Komiteassa ei saa olla samasta jäsenvaltiosta kahta tai useampaa jäsentä.

Komitean tulee järjestää käyntejä paikkoihin, joihin on sijoitettu henkilöitä, jotka ovat menettäneet vapautensa. Käynteihin tulee osallistua vähintään kaksi henkilöä komiteasta ja komitea voi tehdä määräaikaikäyntien lisäksi ylimääräisiä käyntejä, mikäli niille koetaan olevan tarvetta. Käynteihin on sopimukseen tarkasti määritelty, kuinka ne tehdään:

1. Komitean tulee ilmoittaa asianomaisen sopimuspuolen hallitukselle aikomuksestaan tehdä käynti. Annettuaan tällaisen ilmoituksen se voi milloin hyvänsä käydä missä hyvänsä 2 artiklassa tarkoitettussa paikassa.
2. Sopimuspuolen tulee taata komitealle seuraavat edellytykset sen tehtävien suorittamista varten:
 - a) pääsy alueelleen ja oikeus liikkumiseen rajoituksetta;
 - b) täydelliset tiedot paikoista, joissa vapaudenriiston kohteeksi joutuneita henkilöitä säilytetään;
 - c) rajoittamaton mahdollisuus päästä kaikkiin paikkoihin, joissa henkilöiltä on riistetty heidän vapautensa, myös oikeus liikkua näissä paikoissa rajoituksetta;
 - d) muut hallussaan olevat tiedot, jotka ovat komitealle välttämättömiä sen tehtävien suorittamisessa. Hankkiessaan näitä tietoja komitean tulee kunnioittaa kansallista lainsäädäntöä ja ammatillista etiikkaa.
3. Komitea voi haastatella vapaudenriiston kohteeksi joutuneita henkilöitä yksityisesti.
4. Komitea voi olla vapaasti tekemisissä jokaisen henkilön kanssa, jolta se uskoo voivansa saada työnsä kannalta tärkeitä tietoja.
5. Tarvittaessa komitea voi välittömästi kertoa havainnoistaan asianomaisen sopimuspuolen toimivaltaisille viranomaisille. (eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen esittämisestä 17/1991, 3 luku, 8 artikla).

Komitean jäsenet työskentelevät neljä vuotta kerrallaan. Vaaleissa kuitenkin kolme henkilöä valitaan ainoastaan kahdeksi vuodeksi ja tämän valinta tehdään arpomalla¹⁵. Komitea tekee itse omat menettelysäännöksensä ja se kokoontuu aina suljetuin ovin.

Poikkeustapauksissa voivat sopimuspuolen viranomaiset vastustaa komitean vierailua, mutta tälle on oltava erittäin painava peruste, esimerkiksi turvallisuuteen taikka kansalliseen puolustukseen liittyvä asia. Uuden ajankohdan sopimiseksi on kuitenkin välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin.

Komitea laatii aina vierailuistaan selonteon¹⁶, joka toimitetaan sopimuspuolen viranomaisille. Mikäli sopimuspuoli ei suostu tekemään komitean selvityksessä vaatimia parannuksia – voi komitea kahden kolmasosan äänienemmistöllä antaa julkisen lausunnon asiasta. Julkinen lausunto on aina negatiivinen asia kyseiselle valtiolle. Käyntejä koskevat keskustelut sopimuspuolen kanssa ovat luottamuksellisia. Luottamukselliset tiedot tulee ottaa huomioon. Komitea antaa joka vuosi yleiskatsauksen ministerikomitealle¹⁷ toiminnastaan. Komitea käyttää myös asiantuntijoita apunaan. Asiantuntijoita velvoittaa salassapitovelvollisuus ja heidän täytyy olla riippumattomia, puolueettomia sekä saatavilla kun heitä tarvitaan.

2.2 CPT:n selonteko Suomen hallitukselle

CPT:n viimeisin vierailu Suomen poliisilaitoksiin, vankiloihin sekä psykiatriisiin laitoksiin¹⁸ tapahtui 22. syyskuuta – 2. lokakuuta 2014. CPT on tehnyt käynneistään tarkat selonteot Suomen hallitukselle. ”Selonteko Suomen hallitukselle kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) käynnistä Suomessa” on luettavissa kokonaisuudessaan jokaisen käynnin jälkeen komitean internet-sivuilla. Suomen oikeusministeriö on kääntänyt kyseiset raportit suomen kielelle. Selonteko on 59 sivun mittainen tarkka kuvaus jokaisesta tarkastamastaan poliisilaitoksen poliisivankilasta, vankilasta sekä psykiatrisesta laitoksesta.

¹⁵ Euroopan neuvoston pääsihteeri ratkaisee asian arvalla, Finlex, eurooppalainen yleissopimus, 17/1991

¹⁶ Selonteosta tehdään epävirallinen käännös Suomen oikeusministeriössä. Suomi on halunnut, että kaikki raportit ovat julkisia.

¹⁷ Euroopan neuvoston päätöksiä tekevä toimielin, Eduskunta; ministerikomitea

¹⁸ Niuvanniemen sairaala, Kuopio

CPT vieraili Suomessa 22.syyskuuta -2. lokakuuta 2014 seuraavissa laitoksissa:

Sisäministeriön alaiset laitokset

Espoon poliisiasema

Helsingin poliisilaitos

Imatran poliisiasema

Kuopion poliisiasema

Lahden poliisiasema

Lappeenrannan poliisiasema

Vantaan poliisiasema

Töölön selviämisasema

(Metsälän vastaanottokeskus ja säilöönottoyksikkö sekä
Joutsenon vastaanottokeskus ja säilöönottoyksikkö¹⁹)

(Rajavartiolaitoksen säilöönottotilat, Helsinki-Vantaan lentoasema²⁰)

Oikeusministeriön alaiset laitokset

Helsingin vankila

Keravan vankila

Riihimäen vankila

Vantaan vankila

Sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla olevat laitokset

Niuvanniemen sairaala, Kuopio²¹

¹⁹ Mainittakoon, että tässä työssä ei käsitellä vastaanottoyksiköiden saamaa palautetta ulkomaalaisten sijoitusten osalta.

²⁰ Mainittakoon, että tässä työssä ei käsitellä ulkomaalaisten säilöönottoa rajavartiolaitoksen säilöönottotiloissa.

²¹ Niuvanniemen sairaalan potilaista vuonna 2018 lopussa 172 potilasta (50%) oli tuomitsematta jääneitä, rikoksen tai rikoksia tehneitä henkilöitä. Niuvanniemen potilaat määrätään tahdosta riippumattomaan hoitoon mielentilatutkimuksen jälkeen, Niuvanniemen sairaala

CPT on ollut kaiken kaikkiaan erittäin tyytyväinen yhteistyöhön Suomen viranomaisten kanssa. Jokaisessa laitoksessa yleissopimusta noudatettiin ja niihinkin laitoksiin, joiden kanssa ei vierailuajasta ollut etukäteen sovittu, päästiin tutustumaan. Yksityishenkilöiden²² kanssa tapaamiset järjestettiin ja komitealle toimitettiin sen pyytämät asiakirjat. Vaikkakin näiltä osin tilanne näytti hyvältä, niin kaiken kaikkiaan tarvittaviin toimenpiteisiin ei edelleenkään ollut ryhdytty edellisen käynnin jälkeen.

Komitean lisäksi tarkasteluja tekee kansallisella tasolla eduskunnan oikeusasiamies²³. Eduskunnan oikeusasiamies nimitettiin Suomen kansalliseksi valvontaelimeksi (NPM)²⁴ 7.1.2014. Oikeusasiamiehellä oli ennen nimitystä kansalliseksi valvontaelimeksi käytettävänä 35–40 lakimiehen ryhmä, joka osallistuu säännöllisiin valvontakäynteihin. Nimityksen jälkeen, oikeusasiamiehen kanslia sai lisäksi myös asiantuntijoita (mm. lääkäreitä) eri aloilta.

2.2.1 Poliisilaitokset

Komitea on edellisen vierailunsa jälkeen todennut selonteossaan²⁵ että Suomen poliisivankiloissa pidätettyjä henkilöitä kohdellaan asiallisesti. Näin totesi komitea tälläkin kertaa. Komitea haastatteli vapautensa menettäneitä henkilöitä ja näiden haastattelujen perusteella voitiin todeta, että huonoa kielenkäyttöä taikka muuten epäasiallista käytöstä ei vapautensa menettäneitä kohtaan ollut käytetty. CPT on selonteossaan painottanut kolmea perusoikeutta; mahdollisuus ilmoittaa kiinnitosta läheiselle, oikeus avustajaan sekä oikeus päästä lääkäriin. Joillakin osa-alueilla oli parannusta tapahtunut, taikka ei muutosta ainakaan huompaan, mutta esimerkiksi kiinnitosta läheiselle ilmoittaminen sai komitealta nuhteita. Komitea sai kuulla, että ilmoittamista oli viivytetty 48 tunnin ilmoitusajasta 72 tuntiin. CPT kehottaaakin selonteossaan Suomen viranomaisia varmistamaan että *yllä mainittuja säännöksiä noudatettaisiin eikä kiinnitosta ilmoittaminen menisi liian pitkäksi*²⁶.

²² Vapautensa menettänyt henkilö; vankilassa, poliisivankilassa taikka psykiatrisessa laitoksessa

²³ Oikeusasiamiehen tehtävä on valvoa, että viranomaiset ja julkista tehtävää hoitavat yksityiset tahot noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa, Oikeusasiamies; oikeusasiamiehen toiminta

²⁴ Marraskuussa 2014 oikeusasiamiehestä tuli YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan mukainen kansallinen valvontaelin, NPM, Oikeusasiamies; oikeusasiamiehen toiminta

²⁵ Vuonna 2008, CPT selonteko Suomen hallitukselle

²⁶ Kursivoidulla tekstillä kirjoitetut ovat suoria kehotuksia Suomen hallitukselle.

Komitea kehottaa Suomea *helpottamaan tutkintavangin pääsyä lääkäriin ja erityisesti erityislääkärin vastaanotolle*. Suomen viranomaisia kannustetaan tarjoamaan ensiapukursseja poliiseille, jotka työskentelevät paikoissa, joihin tutkintavankeja on sijoitettu.

Päihtyneiden säilytyksessä huomattiin puutoksia. CPT oli sitä mieltä, että *päihtyneillä tulisi olla jatkuva valvonta ja paikalla tulisi olla sairaanhoitaja, joka olisi erikostunut asiaan*. Käynnillään valtuuskunta havaitsi myös epäinhimillisen sijoituspaikan päihtyneelle, vuoteen, jossa päihtynyt makaisi kasvot alaspäin käännettynä. Toisella poliisilaitoksella poliisi käytti sitomiseen vyötä, johon oli kiinnitetty käsiraudat sekä nilkkaraudat. Valtuuskunta suositteli poliisia lopettamaan välittömästi yllä mainitut toimenpiteet ja selonteossa mainittiin, että kyseisiä rajoittamiskeinoja tulisi käyttää lääketieteellisessä ympäristössä, ei poliisilaitoksessa.

Komitean selonteossa on mainittu 22 vuoden yhteistyöstä²⁷, jonka aikana on toistuvasti Suomi saanut huomautuksia tutkintavankien säilytyksestä poliisivankiloissa, jolle kuitenkin ei ole tehty mitään. Tutkintavangeilla on poliisivankiloissa lähes olemattomat ulkoilumahdollisuudet, virikkeitä on todella vähän ja vierailumahdollisuus on lähes nollassa. Uusimman käyntinsä yhteydessä komitea vaati Suomen viranomaisia toimittamaan tiettyyn aikatauluun²⁸.

²⁷ Vuonna 1992 saakka komitea on huomauttanut Suomen viranomaisia asiasta, mutta muutosta ei ole asiassa tapahtunut, CPT: selonteko Suomen hallitukselle.

²⁸ kolme kuukautta – yksityiskohtainen toimintasuunnitelma aikarajoineen. Kuukauden aikaraja - selkeät toimenpiteet, joihin ryhdytään.

Taulukko 1. Tutkintavankeja päivittäin keskimäärin poliisin tiloissa ja vankiloissa vuosina 2000–2015

Vuosi	Poliisin tiloissa	Vankiloissa	Yhteensä
2000	99	376	475
2001	114	457	571
2002	173	478	651
2003	187	492	679
2004	97	473	570
2005	110	519	629
2006	110	463	573
2007	92	506	598
2008	101	559	660
2009	95	569	664
2010	95	599	694
2011	97	598	695
2012	95	626	721
2013	95	578	673
2014	80	619	699
2015	85	597	682

(Lähde: HE 252/2016)

2.2.2 Vankilat

Valtuuskunnan vieraillessa vankiloissa, selvisi heille, että vankien lukumäärä oli tasaisesti laskenut vuosien aikana johtuen mm. yhdyskuntapalveluksen lisääntymisestä. Komitea totesi, että vuoden 2008 käynnin jälkeen vankiloissa ei ollut muutettu vankien ulkoilumahdollisuuksia parempaan suuntaan ja suositusten mukaisiksi. Eristetyt sellit todettiin olevan haitallisia ja epävarmuus mm. eristyksen pituudesta oli saanut henkilön hautomaan itsemurhaa. Tähän komitea halusi *Suomen viranomaisten tarttuvan määrätietoisiin toimenpi-*

teisiin, jotta eristyksissä oleville henkilöille saataisiin toiminta sellaiseksi, ettei vastaavia riskejä enää syntyisi²⁹. Komitea totesi, että kurinpitoselleissä wc:t olivat edelleen henkilökunnan ja kameroiden näköpiirissä ja toisti suosituksensa, että yksityisyys wc:ssä turvattaisiin jatkossa paremmin ja asianmukaisesti.

Kun edellisen kerran CPT on vierailut Suomessa, oli vielä useammassa vankilassa paljusellit käytössä. Ns. ”paljuja” komitea on arvostellut jo ensimmäisellä vierailullaan vuonna 1992. Paljusellejä ei ollut poistettu käytöstä lukuisista kehotuksista huolimatta. Paljusellien käyttöä voidaan kritisoida myös vankeuslain sisällön perusteella, jonka mukaan kaikille tulisi taata samanlaiset elinolot, myös vankilassa. *Vankeuslain 1 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan vankeus on pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Säännöksen 3 momentin mukaan vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava. Vankeuslain 7 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan vankien käytössä tulee olla asianmukaiset asuin- ja peseytymistilat.*

Komitea totesi, että vankiloissa oli terveydenhuoltojärjestelmä hyvässä hoidossa. Tiedot kirjattiin ja niitä säilytettiin asianmukaisissa paikoissa. Komitea halusi selonteossaan kuitenkin vielä painottaa mm. lääkärintarkastuksissa esiin tulleiden tietojen toimivaltaisen viranomaisen (syyttäjän) tietoon.

2.2.3 Niuvanniemen sairaala (psykiatriset laitokset)

CPT – komitean viimeisin vierailu psykiatriseen laitokseen tapahtui Niuvanniemen sairaalaan Kuopioon. Niuvanniemen ilmapiiri oli komitean mukaan miellyttävä ja lämmin. Jokaisella oli käytössään oma yksiö, joka oli siististi ja hyvin sisustettu.

²⁹ Kursivoidulla tekstillä ovat suorat kehotukset Suomen hallitukselle, CPT:n selonteko Suomen hallitukselle

Mielenterveyslain 2 luvun 8 § mukaan:

Henkilö voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon vain:

- 1) jos hänen todetaan olevan mielisairas;
- 2) jos hän mielisairautensa vuoksi on hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen mielisairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta; ja
- 3) jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi tai ovat riittämättömiä.

Alaikäinen voidaan määrätä tahdostaan riippumatta psykiatriseen sairaalahoitoon myös, jos hän on vakavan mielenterveydenhäiriön vuoksi hoidon tarpeessa siten, että hoitoon toimittamatta jättäminen olennaisesti pahentaisi hänen sairauttaan tai vakavasti vaarantaisi hänen terveyttään tai turvallisuuttaan taikka muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta ja jos mitkään muut mielenterveyspalvelut eivät sovellu käytettäväksi. (23.10.1992/954³⁰)

Edellä 1 ja 2 momentin nojalla hoidettavana olevan alaikäisen hoito tulee järjestää yksikössä, jolla on edellytykset ja valmiudet hoitaa häntä. Alaikäistä tulee hoitaa erillään aikuisista, jollei katsota olevan alaikäisen edun mukaista menetellä toisin. (23.10.1992/954³¹)

Niuvanniemen sairaalassa vuoden 2018 lopussa 50% asukkaista oli rikoksen tai rikoksia tehneitä henkilöitä, jotka oli todettu mielentilatutkimuksessa syyntakeettomiksi eli mielisairaiksi rikollisen teon tehdessään.

Itsetuhoisuus ei ole peruste määrätä pakkohoitoon, mutta lääkäri voi tehdä tarkkailulähetteen³². CPT sai vierailullaan kuulla sosiaali- ja terveysministeriön korkeimmilta virkamiehiltä että mielenterveyslain kattava uudistus oli meneillään³³. CPT suositteli vierailullaan,

³⁰ Vireilletulopäivämäärä, perustuu hallituksen esitykseen HE 92/1992, Mielenterveyslaki

³¹ Vireilletulopäivämäärä, perustuu hallituksen esitykseen HE 92/1992, Mielenterveyslaki

³² M1-lähetä, Valvira

³³ Laki mielenterveyslain muuttamisesta 20/2016; Uudistuksen myötä lakiin tultaisiin entistä selkeämmin mainitsemaan yksityisen henkilön oikeudet pakkohoitoon määrättäessä

että mielenterveyslaki muutettaisiin niin, että tahdosta riippumattomaan sairaalahoitoon määrättäessä kuultaisiin aina psykiatrinen asiantuntijalausunto.

Henkilökuntaa oli sairaalaan lisätty ja ammatillisuus oli myös kasvussa. CPT oli vaikuttanut henkilökunnan lisäämisestä. CPT kehotti Niuvanniemen sairaalaa ottamaan käyttöönsä menettelyn, jonka avulla potilaat ja heidän edustajansa pystyvät antamaan vapaan ja tietoon pohjautuvan suostumuksen, esimerkiksi allekirjoittamalla lomakkeen, joka sisältää tietoa ehdotetuista hoidoista³⁴.

3 SUOMEN HALLITUKSEN VASTAUS CPT: N SELONTEKOON

3.1 Vastaus poliisilaitoksiin kohdistuneeseen kritiikkiin

Hallituksen vastauksessa otetaan kantaa ainoastaan kohtiin, joissa on CPT:n mielestä ollut jotenkin puutteita.

”CPT kehottaakin selonteossaan Suomen viranomaisia varmistamaan, että yllä mainittuja säännöksiä noudatettaisiin eikä kiinniotosta ilmoittaminen menisi liian pitkäksi”.

Suomen hallitus on pyytänyt Poliisihallitukselta selvitystä kiinniotosta ilmoittamiseen. POHA:n³⁵ mukaan tällaisia laiminlyöntejä tapahtuu erittäin harvoin. POHA:sta korostetaan, että tilanne, jonka ilmoittamista on pitkitetty, voisi olla sellainen, jossa samasta rikoksesta on epäiltyä kiinniotetun lähiomainen. Tällöin yhteydenpitoa on rajoitettava, koska se voisi haitata tutkintaa. Poliisihallitus on selvityksessään vastannut, että poliisin sisäinen laillisuusvalvonta tulee kiinnittämään enemmän huomiota aikarajojen noudattamiseen.

”Komitea kehottaa Suomea helpottamaan tutkintavangin pääsyä lääkäriin ja erityisesti erityislääkärin vastaanotolle” sekä poliiseja käymään ensiapukoulutuksia.

Suomen hallitus vastauksessaan korosti, että Suomessa kaikilla kansalaisilla on oikeus terveydenhuoltopalveluihin ja että niitä on myös vapautensa menettäneille tarjolla riittävästi.

³⁴ CPT selonteko Suomen hallitukselle, s. 58

³⁵ Poliisihallitus

Poliisin ensiapukoulutuksesta ensisijaisesti vastaa poliisin yksiköt ja työsuojelutoimijoiden tulee valvoa ensiapuvalmiuden toteutumista.

CPT:n vierailun aikana tehty huomio rauhoittumisvuoteeseen sidotusta henkilöstä selvitetiin perin pohjin niin Poliisihallitusta kuin yksittäisiä poliisiasemia myöten. Myös henkilön sitominen mm. käsi ja nilkkarautoihin mainittiin.

Poliisilain 2 luvun 20 § mukaan: ”Virkatehtävän kohteena olevan henkilön liikkuma- tai toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla, muovista sidettä käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla, jos rajoittaminen on välttämätöntä virkatehtävän suorittamisen yhteydessä henkilön karkaamisen estämiseksi, väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi tai uhkaavan väkivallan torjumiseksi.” (Poliisilaki 2 luku, 20 §)

Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 1 luvun 3 § mukaan
Liikkuma- tai toimintavapauden rajoittamista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Rajoittaminen ei saa aiheuttaa kohteena olevalle henkilölle vaaraa tai tarpeetonta kipua.” (Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 1 luku 3 §)

Poliisihallituksen on täytynyt hyväksyä kaikki voimankäyttövälaineet, joita henkilöön kohdistuvassa voimankäyttötilanteissa käytetään. Poliisihallituksen määräys poliisin voimankäyttö ja suojavälaineistä sekä voimakeinojen ja suojavälaineiden käytön koulutuksesta (2020/2013/59959) mukaan sidontavälaineeksi hyväksytään ketju – ja saranakäsiraudat esijännitysominaisuudella, Bodycuff-käsirautavyö³⁶ sekä muovisen siteet. ”*Sitomisen tulee olla välttämätöntä ja sitä tulee jatkaa vain niin kauan, kuin se on välttämätöntä. Sitominen sekä sen peruste ja kesto on kirjattava poliisin tietojärjestelmään ja sitomisesta päättää pääsääntöisesti säilytystilan esimies*”. (Suomen hallituksen vastaus CPT:lle)

³⁶ Vyötärölle, erilliseen vyöhön kiinnitettyt käsiraudat

3.2 Vastaus vankiloihin kohdistuneeseen kritiikkiin

Vankiloissa vieraillessaan komitea kiinnitti huomiota mm. wc-käyntien yksityisyyteen. *Komitea halusi, että Suomen viranomaisten yksityisyys wc:ssä turvattaisiin jatkossa paremmin ja asianmukaisesti.* Suomen hallituksen vastauksessa todettiin näihin seikkoihin kiinnitettävän yhä enemmän huomiota jatkossa ja lakiin lisätty kohta, jossa mainitaan että vangilla tulee olla pääsy wc-tiloihin kaikkina vuorokauden aikoina³⁷.

Komitean tietoisuuteen tuli myös ongelmat liittyen eristysselleihin. Vapautensa menettäneen kerrottiin olleen niin ahdistunut, eristyssellissä asumisesta, että oli harkinnut itsemurhaa. Komitea selonteossaan halusi *Suomen viranomaisten tarttuvan määrätietoisiin toimenpiteisiin, jotta eristyksissä oleville henkilöille saataisiin toiminta sellaiseksi, ettei vastaavia riskejä enää syntyisi.* Vastineessaan Suomi kertoi, että eristämistarkkailun enimmäisaikaa on lyhennetty sekä tarkkailuvaatetusta käyttävän vangin tulee päästä wc:hen aina halutessaan. Tarkkailuvaatetusta käyttävälle on annettava mahdollisuus päivittäiseen peseytymiseen sekä silloin, kun vaatetus on likaantunut.

Paljusellien käytöstä komitea oli jo vuosia antanut huomautuksia. Suomen hallituksen vastauksessa todetaan vuonna 2014 paljuja olevan käytössä edelleen Helsingin, Keravan, Mikkelin ja Hämeenlinnan vankiloissa. Tätä opinnäytetyötä tehdessäni rikosseuraamusviraston mukaan paljusellejä on enää käytössä Hämeenlinnan vankilassa³⁸. Hämeenlinnan vankila on vuonna 2017 alkaen ryhdytty muuttamaan naisvankilaksi, miesvangit ovat sijoitettu toisaalle. Hämeenlinnan uusi naisvankila on tarkoitus valmistua vuonna 2020, jolloin viimeisetkin paljusellit poistuvat käytöstä Suomessa.

3.3 Vastaus Niuvanniemen sairaalaan kohdistuneeseen kritiikkiin

Niuvanniemen sairaalassa vieraillessaan, komitea pyysi Suomea muutamaa mielenterveyslakia niin, *että asiantuntijalausunto tulee pakolliseksi tahdonvastaiseen hoitoon määrättäessä.* Suomen hallitus vastauksessaan kertoo, että potilaan on mahdollisuus saada hoidettavan sairaalan ulkopuolisen, riippumattoman lääkärin arvio ja lausunto hoidon tarpeesta

³⁷ Vankeuslaki 7 luku 1 §

³⁸ Rikosseuraamusvirasto

ennen kuin hoidon jatkamisesta tehdään päätös³⁹. Tällä komitean huomioimalla tavalla on muutettu mielenterveyslakia lisäämällä lakiin 12 a § tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan oikeudesta saada pyynnöstä ulkopuolisen, riippumattoman lääkärin lausunto hoidon tarpeesta⁴⁰.

Komitea kehottaa *Suomen viranomaisia ottamaan käyttöön erityisen lomakkeen, joka sisältää tietoa erilaisista hoidoista*. Suomen hallitus on vastannut CPT:lle, että Suomessa tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättäessä noudatetaan potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain säännöksiä⁴¹. Tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättäessä potilaslaista poiketaan mielenterveyslain 4 luvun 12 § perusteella ja mikäli kyseessä on ruumiillinen sairaus, 4 luvun 22 c § mukaan. Potilalla on oikeus yhteisymmärryksessä hoitohenkilökunnan kanssa päättää omasta hoidostaan ja kieltäytyminen tietystä hoidosta täytyy kirjata potilasasiakirjaan. Potilaan pakkohoidosta päättää hoitava lääkäri.

4 TOIMENPITEET JA LAKIMUUTOKSET

4.1 Mitä Suomen hallitus tekee?

Suomi on CPT:n selonteosta johtuen ryhtynyt moniin toimenpiteisiin vapautensa menettäneiden kohdalla. Kuten edellä saatiin lukea, muutoksia on tehty niin vankiloihin kuin poliisivankiloihin ja myös suurempia muutoksia lakiin. Moni ihminen ei välttämättä ole tullut ajatelleeksi, miksi lakia on muutettu. Kaiken takana on ihmisarvojen kunnioittaminen ja kaikille yhtenäiset ihmisoikeudet.

Tutkintavankien oloja on perustellusti parannettu, jotta tutkintavankien määrää saataisiin laskettua. Tutkintavankien fyysiset olot vankeusaikana ovat parantuneet mm. paljuselleistä luopumisen vuoksi. Tutkinta-aresti ja tehostettu matkustuskielto seurantalaitteineen on yksi mahdollinen vaihtoehto vangille, jonka tuomio on maksimissaan kaksi vuotta vankeutta.

³⁹ Tarkkailulähetteen, jonka lähettävä lääkäri tekee, jälkeen tehtävä päätös, laki mielenterveyslain muuttamisesta 9 a §, 438/2014

⁴⁰ Suomen hallituksen vastaus CPT:lle, kohta 109, s. 53

⁴¹ Potilaslaki, 785/1992, Suomen hallituksen vastaus CPT:lle.

Hallituksen esitykset johtivat lopulta lakimuutoksiin, jotka tulivat voimaan vuoden 2019 alusta.

Tutkinta-arestissa henkilön tulee *aina* olla määrättyinä aikoina asunnossaan tai muussa vastaavassa paikassa oikeuden määräämänä ajankohtana ja vastaavasti tehostetussa matkustuskiellessä tällainen olisi tuomioistuimen päätettävissä. (LaVM 10 2017 vp).

4.2 Kuinka ja miksi pakkokeinolakia muutettiin?

CPT:n tekemien vierailujen sekä niiden myötä kirjoitettuihin selontekoihin sekä jatkuvista huomautuksista johtuen Suomi vihdoinkin tarttui moneenkin kohtaan, jota muutettiin. Pelkättään vankiloissa tehtiin paljon muutoksia ja sitä kautta mm. vankeinhoitolakiin. Suurimmat muutokset kuitenkin tehtiin, kun Pakkokeinolakia muutettiin niin, että entisen tutkintavankeuden rinnalle tuli muitakin mahdollisuuksia tutkintavangin oloihin liittyen. Tutkintavankeuden on katsottu haittaavan merkittävästi vangitun sosiaalisia suhteita, työsuhteita ja työhön palaamista tutkintavankeusajan jälkeen. Tutkintavangilla on suuri vaara menettää asuntonsa sekä perhesuhteiden heikentymiseen.

Tutkinta-arestilla ja tehostetulla matkustuskiellolla on tarkoitus vähentää tutkintavankien määrää. "Tutkintavankeuden keskimääräinen kesto on pidentynyt. Tutkintavanki vietti vankilassa vuonna 2015 keskimäärin 3,6 kuukautta, kun esimerkiksi vuonna 1994 tutkintavankeus kesti noin 1,9 kuukautta." (HE 252/2016)

4.2.1 Tehostettu matkustuskielto

Tehostettu matkustuskielto⁴² on otettu vaihtoehdoksi tutkintavankeudelle vuoden 2019 alusta. Euroopan unionin kidutuksen vastainen komitea CPT:n tekemän tarkastuksen perusteella haluttiin vaihtoehto tutkintavankeudelle⁴³, koska katsottiin, että tutkintavangin olot varsinkaan poliisilaitosten vankiloissa eivät ole tarkoitettu vankien pidempiaikaiseen sijoitukseen.

⁴² Pakkokeinolaki, 5 luku 1a §

⁴³ Tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen, tutkintavankeuslaki, 1 osa 3 §

Jos tuomioistuin vangitsemisvaatimusta tai vangittuna pitämistä koskevaa asiaa käsitellessään katsoo, että matkustuskielto on riittämätön pakkokeino⁴⁴ 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaaran torjumiseksi⁴⁵, tuomioistuin voi vangitsemisen sijasta määrätä tutkintavangin tai vangittavaksi vaaditun 2 luvun 12 d §:ssä tarkoitettulla tavalla teknisin välinein⁴⁶ valvottuun tehostettuun matkustuskieltoon (PKL 5 luku, 1 a §).

Tehostettu matkustuskielto voidaan määrätä tapauksessa, josta ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta mutta kuitenkin maksimirangaistus kaksi vuotta vankeutta. Tehostettua matkustuskieltoa määrätessä tulee ottaa huomioon tutkintavangin olosuhteiden ja muiden seikkojen mukaan olla todennäköistä, että vangittu pystyy noudattamaan hänelle määrättyä pakkokeinoa. Esimerkiksi työpaikka asetettujen rajojen ulkopuolella toisi ongelmia tällaiseen tilanteeseen taikka esimerkiksi eroperheen lapsen noutaminen toisesta kaupungista.

Tehostettu matkustuskielto on perusteltava hyvin, kuten pakkokeinolain 5 luvun 5 § säättää, päätöksestä on käytävä ilmi 1) rikos, jonka vuoksi kielto on määrätty; 2) kiellon peruste; 3) kiellon sisältö; 4) seuraamukset kiellon rikkomisesta; 5) kiellon voimassaoloaika ja 5) oikeus saattaa matkustuskiellon voimassa pitäminen tuomioistuimen tutkittavaksi. Mikäli vangittu jättäisi noudattamatta tehostettua matkustuskieltoa, olisi hänet mahdollisuus pidättää ja vangita, lievemmissä tapauksissa kirjallinen varoitus saattaisi tulla kysymykseen. (Pakkokeinolaki, 5 luku, 5§).

4.2.2 Tutkinta-aresti

Pakkokeinolain 2 luvun 12 § 1 momentin ja 2 ja 3 kohdassa tarkoitetuissa tilanteissa vastaajan voi määrätä tutkinta-arestiin, jos 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettu matkustuskielto on riittämätön pakkokeino. Vapaana oleva vastaaja saadaan määrätä tutkinta-arestiin vain syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Tuomioistuin saa

⁴⁴ Lakivaliokunnan mietintö, LaVM 10 2017 vp, HE 252/2016 vp

⁴⁵ lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa, Pakkokeinolaki 1 § 1 momentti

⁴⁶ Nilkkapanta

omasta aloitteestaan määrätä vangitun tai vangittavaksi vaaditun vangitsemisen sijasta tutkinta-arestiin. (Pakkokeinolaki, 2 luku, 12 §, Pakkokeinolaki 5 luku 1 §)

Pakkokeinolain 2 luvun 12 § mukaan tutkinta-arestiin määräämisen edellytyksenä on, että:

- 1) tuomittu suostuu tutkinta-arestin toimeenpanoon ja sitoutuu noudattamaan tutkinta-arestia koskevassa ratkaisussa asetettavia velvollisuuksia;
- 2) tuomitun henkilökohtaisten olosuhteiden ja muiden seikkojen perusteella voidaan pitää todennäköisenä, että tuomittu noudattaa hänelle asetettuja velvollisuuksia.

Harkitessaan tutkinta-arestiin määräämistä tuomioistuimen on otettava huomioon asian käsittelyn yhteydessä esitetty selvitys:

- 1) tuomitun henkilökohtaisista olosuhteista ja muista vastaavista seikoista;
 - 2) tuomitun asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan soveltuvuudesta tutkinta-arestin toimeenpanoon;
 - 3) tuomitun tarpeesta liikkua asunnon tai muun asumiseen soveltuvan paikan ulkopuolella.
- Tutkinta-aresti toimeenpannaan tuomitun asunnossa tai muussa asumiseen soveltuvassa paikassa 12 d §:ssä tarkoitetulla tavalla valvottuna.

Tutkinta-arestista muutoksenhakutuomioistuimessa⁴⁷ ja muutoksenhausta tutkinta-arestia koskevaan päätökseen säädetään 3 luvun 18 ja 19 §:ssä.

Tutkinta-arestia voidaan käyttää rikoksissa, joissa maksimirangaistus on enintään kaksi vuotta vankeutta⁴⁸. Tutkinta-arestia ei näin ollen voi käyttää törkeämissä rikoksissa.

Jotta tutkinta-arestiin voitaisiin oikeudenkäynnin seurauksena päätyä, tulee vastaajan sitoutua noudattamaan hänelle osoitettuja määräyksiä ja rajoituksia. Hänen täytyy pysytellä kotonaan taikka muussa määrättyssä tilassa tiettyinä kellonaikoina, jotka oikeus määrää. Kun asiaa miettii, ymmärtää sen työmäärän mitä näiden määräysten noudattamisen valvonta aiheuttaa.

⁴⁷ Voivat toimia joko ensimmäisen tai toisen asteen tuomioistuimina

⁴⁸ Esimerkkeinä huumausainerikos, huumausainerikoksen valmistelu, järjestäytyneen rikollisryhmään toimintaan osallistuminen ja kiristys

Tutkinta-arestissa henkilö voidaan tuomita olemaan esimerkiksi asunnossaan vähintään 12 tuntia ja enintään 24 tuntia kerrallaan. Työssäkävien työajat otetaan huomioon ja rangaistus määrätään sellaiseksi, että sitä on mahdollista noudattaa.

Pakkokeinolain 2 luvun 12 b§ pykälän mukaan tutkinta-arestiin määrätty voidaan lisäksi tutkinta-arestia koskevassa ratkaisussa velvoittaa:

- 1) pysymään ratkaisussa määrättyllä paikkakunnalla tai alueella;
- 2) pysymään poissa tietyltä ratkaisussa mainitulta alueelta tai olemaan liikkumatta siellä;
- 3) olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa työ- tai opiskelupaikallaan;
- 4) pitämään tiettyinä aikoina yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen;
- 5) oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan;
- 6) olemaan ottamatta yhteyttä todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa;
- 7) luovuttamaan passinsa ja matkustusasiakirjaksi hyväksyttävän henkilökorttinsa Rikosseuraamuslaitokselle.

Tutkinta-aresti velvoittaa ihmisen noudattamaan hänelle annettua rangaistusta kotoa käsin. On hyvä ymmärtää, että silloin ei ole vapaana vaan velvollinen noudattamaan annettuja määräyksiä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tätä aihetta tutkiessani, huomasin hyvin pian, kuinka ensiarvoisen tärkeää CPT:n työ on. On syytä pohtia syvällisesti, miksi tällainen komitea tarvitaan ja miten se toimii. Ihmisoi-keudet toteutuvat mielestäni Suomen vankiloissa kohtalaisesti. On varmasti paljon asioita, joita tämänkään tutkimuksen tekeminen ei avaa, kuten epäasiallinen kohtelu vankeja koh-taan. On selvää, että yksittäiset henkilöt saattavat jäädä haastattelelta CPT:n vierailujen yhteydessä ja näin ollen myös subjektiiviset kokemukset esimerkiksi vankeinhoidosta jää-vät tulematta päivänvaloon. On jokaisen oma asia, kuinka suhtautuu rikollisen ihmisoi-keuksiin. Onko sitä mieltä, että rikollisen ei tarvitsisi valittaa oloistaan, koska "saahan hän ilmaisen asunnon, ruuan sekä muun huolenpidon, vaikka onkin tehnyt rikoksen". On ehkä syytä miettiä myös sitä, onko rikollisen teon tehneen henkilön suunta positiivinen vai nega-

tiivinen riippuen minkälainen kohtelu vankilassa tai tutkintavankeudessa häntä kohtaan on. Samaa voisi miettiä myös oikeuspsykiatristen laitosten, tässä tapauksessa Niuvanniemen sairaalaan sijoitetun "murhaajan" taikka lapsirikollisen kohdalla. Mikä on rikollisen ihmis-oikeus?

Kun ihminen tekee rikoksen, taikka on epäiltynä rikoksesta, on hänellä silti ihmisarvo. Teosta riippumatta sitä on kunnioitettava. Voi olla nk. tavalliselle ihmiselle vaikea hyväksyä esimerkiksi seksuaalirikoksesta epäiltyyn ihmisoikeuksien tärkeys. Omat tunteet ja viha voivat aiheuttaa sokaistumista, joka estää ymmärryksen, mitä ihmisoikeudet todella tarkoittavat. Ihminen on ihminen teoistaan riippumatta.

Tässä työssä olen tuonut esille CPT:n, eli kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean viimeisimmän raportin ja mitä se on muuttanut tai mitä sillä on toivottu muuttuvan. Suomi on monia vuosia saanut huomautuksia komitealta siitä, että heidän suositteliina muutoksia ei ole tehty. On syytä miettiä, että miksi näin on ollut? On ehkä katsottu, että vapautensa menettäneillä on ”ihan riittävän hyvät olot” ja annettu asian olla. On selvää, että kustannusperusteisesti on vain liikaa tehdä kaikkia muutoksia, ainakaan kerralla. Muutos vaatii aikaa.

Maailma muuttuu ja niin muuttuu ihmisen ajattelutapa ja se, mitä ihminen tarvitsee. Puhutaanpa jo aiemmin tässä työssä käsittelemistäni ”paljuselleistä”. On selvää, että niiden käyttö on jo mennyttä päivää. Hämeenlinnan vankila on tällä hetkellä ainut, jossa niitä on minun tietojeni mukaan enää käytössä ja nekin vuoteen 2020 syksyyn saakka. Ihminen, joka ei tunne rikosseuraamusalaa, taikka ole perillä yleensäkin vapautensa menettäneiden oloista, ei ymmärrä, mikä paljuselli edes on ja mitä se oikeasti tarkoittaa. Kun ihminen elää muutaman neliön sellissä, jossa tekee myös tarpeensa astiaan, joka on samassa huoneessa ja jota ei saa huuhtomalla puhtaaksi, on se ihmisoikeuksia vastaan. Mikäli huoneessa asuu kaksi ihmistä, on pelkästään haju kuvottava ja epäinhimillistä.

Suomen hallitus on vastauksissaan korostanut, kuinka mahdollisuus päästä wc:hen on aina jokaisella vangilla. Itse en usko, että näin on joka kerta. Vartija ei mitenkään voi ehtiä jokaista vankia käyttämään wc:ssä *aina* tämän niin halutessaan.

Hämeenlinnan vankila valmistuu vuonna 2020. Paljusellit jäävät silloin historiaan ja sinne myös halutaan tuoda entistä parempia mahdollisuuksia pysyä nykypäivässä kiinni, kuten sulleihin tulevat tablettitietokoneet. Se, miten niiden käyttöä tullaan vahtimaan, on varmasti täytynyt suunnitella hyvin.

Pakkokeinolakiin tehdyt muutokset lienee isoimpia muutoksia, joita vierailut ovat saaneet aikaan. Mielenterveyslakiin on myös tullut lisäyksiä. On selvää, että muutokset näihin lakeihin, tuovat mahdollisuuksia toimia eri lailla tutkintavankien kanssa. Tuntuu kuitenkin hieman siltä, että tehostettua matkustuskieltoa ja tutkinta-arestia ei (ainakaan vielä) osata taikka haluta käyttää. On kuitenkin hyvä miettiä asiaa monelta kantilta. Jos on tehty rikos, josta maksimirangaistus on kaksi vuotta, on selvää, että ihmisoikeuksia näkökulmasta tämä henkilö voisi paremmin, mikäli saisi elää melko normaalia elämää kotoa käsin. Tässä tullaan kuitenkin ristiriitaan asiasta, että mikä estäisi tätä henkilöä uusimaan rikosta, mikäli häntä ei ole suljettu laitokseen, vaan hän vastaa teostaan lähes normaalia elämää viettämällä? Ehkä ymmärrys siitä, mitä seuraisi, mikäli rikos tulisi uusittua. Varmuudella ehdoton tuomio ja silloin mahdollisesti pidempikin, kuin mitä alun perin olisi ollut.

CPT on raporteissaan halunnut tarkempia kirjauksia lähes jokaiseen laitokseen, jossa vapautensa menettäneitä on asukkaina. On selvää, että esimerkiksi poliisilaitosten yhteydessä oleviin poliisivankiloihin sijoitettaessa uutta asukasta, tulevat tiedot kirjata erittäin tarkasti ja esimerkiksi ilmoittamisesta läheiselle tulee entistä tarkemmin pitää huolta. Vartijoiden on tullut käydä ensiapukoulutuksia, jotta esimerkiksi päihtyneen tilaan voidaan ja osataan paremmin puuttua.

Onko CPT vierailujen ja tarkastusten myötä tapahtunut muutosta vangittujen tai tahdonvastaisessa hoidossa olevien ihmisoikeuksiin? On selvää, että CPT-komitea tekee työtä, jolla on tarkoitus. On erittäin tärkeä noudattaa ihmisoikeuksia kunnioittavaa yleissopimusta ja olla yksi maista, joka tekee kaikkensa sen eteen, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Olisi erittäin kummallista, mikäli Suomi ei olisi ottanut asiakseen vuosien huomautusten jälkeen korjata vakavat puutteet vankiloissa. Lopputulos on, että mielestäni ihmisoikeudet toteutuvat suomalaisessa vankilassa melko hyvin. Niitä parannetaan koko ajan ja eriarvoisuuden puututaan. On hyvä, että poliisivankiloissa tutkintavankeudessa olevien henkilöiden säilytysaikaa on lyhennetty, vankiloissa tutkintavangilla on kuitenkin selkeämmin paremmat mahdollisuudet ihmisarvoiseen elämään kuten ulkoiluun ja läheisten tapaamisiin. Mitä tulee psykiatriisiin laitoksiin ja tässä tapauksessa Niuvanniemen sairaalaan, niin niissä

on mielestäni erityisellä huomiolla otettu vastuu potilaan oikeuksista ja ihmisarvoisesta elämästä. Ihmisen oma psyykkinen ja fyysinen kunto määrittää toki paljonkin sitä, kuinka paljon hän loppujen lopuksi itse kykenee osallistumaan päätöksentekoon liittyen omaan elämäänsä.

Työskennellessäni nuorempana konstaapelina sain itse huomata, kuinka hyvin lakia sekä sääntöjä ja määräyksiä poliisiasemalla noudatettiin. Mitään asiaa ei jätetty huomioimatta ja kaikki asiat kirjattiin ohjeiden mukaisesti järjestelmiin. Ulkoilumahdollisuuksista puhuttaessa voidaan todeta, että osalla poliisilaitoksia mahdollisuudet ovat todella niukat. Piha-alue ei sovellu ulkoiluun ja kaikki liikuntamahdollisuudet ovat täysin nollassa.

6 POHDINTA JA JATKOTUTKIMUSSUOSITUS

6.1 Omaa pohdintaa

Opinnäytetyössäni onnistuin mielestäni parhaiten tiedonhankinnassa ja opin hyvin ymmärtämään, että aihe voi elää. Sain tietoa runsaasti Suomen vangittujen tilanteesta ja lähdin lukemaan tietoa asian vierestäkin. Huomasin, että jäin kiinni ajatukseen ”tieteellinen kirjoittaminen” ja näin ollen omaa pohdintaa ja asiaan pureutumista ei syntynyt välttämättä riittävästi.

Aiheen rajaaminen oli melko haastavaa; olisin halunnut paneutua vielä enemmän vankien oloihin sekä selvittää hieman perusteellisemmin ja syvällisemmin, mitä esimerkiksi syyttömälle ihmiselle on merkinnyt viettää viikkokausia tutkintavankeudessa. Menetelmänä kvalitatiivinen sopii minulle, sillä se antoi melko vapaat kädet minun tutkia asiaa. Toisaalta taas, samasta aiheesta olisi voinut tehdä puhtaasti oikeusdogmaattisen tutkimuksen tai vaikkapa kvantitatiivisen tutkimuksen käytössä olleista pakkokeinoista (määrät) sekä hyödyistä.

Työn tekeminen oli minulle haastavaa. Tieteellinen kirjoittaminen ei selkeästi ole ominta alaani, vaan mieluummin kirjoittaisin asioita ”omin sanoin”. Työn tekeminen on ollut erittäin opettavaista ja haastavaa. Näin jälkikäteen arvioituna, olisin voinut tehdä työn toisella tavalla ja aloittaa aikaisemmin. Olen kuitenkin lopputulokseen melko tyytyväinen ja ainakin olen oppinut monia asioita tämän matkan varrella.

Omaa työskentelyäni helpotti opinnäytetyöseminaarit, joissa sain esitellä oman työni ja aiheeni muille opiskelijoille sekä myös ohjaavalle opettajalle. Oli helpottavaa purkaa omia ajatuksia sekä löytää uusia suuntia mihin jatkaa. Koska itselläni opinnäytetyön aihe ikään kuin eli koko ajan, tarkoitti se myös haparointia aiheessa pysymisessä sekä myös epävarmuutta siinä, kuinka työ tulisi onnistumaan. Ohjaavan opettajan kommentit, mahdolliset korjausehdotukset sekä opponoinjan kannustus ja kritiikkikin ohjasivat minua työn tekemisessä positiivisesti eteenpäin.

6.2 Jatkotutkimussuositus

Mielestäni tämä on aiheena valtavan mielenkiintoinen ja tätä voisi tutkia syvällisemminkin. On monia eri reittejä ja ajankohtaisia asioita, joihin voisi jatkotutkimuksessa paneutua lisää.

Tätä aihetta olisi hyvä tutkia kustannusten näkökulmasta⁴⁹ – minkälaista taloudellista hyötyä tulisi siitä, että henkilö ei ole tutkintavankeudessa vaan hän saisi asua kotonaan ja esimerkiksi tehdä töitä ollessaan tutkinta-arestissa taikka tehostetussa matkustuskiellossa.

Jatkotutkimussuositus myös siitä, kuinka paljon näitä uusia pakkokeinolakeja⁵⁰ lopulta käytetään. Kun muutama vuosi on kulunut, on hyvä selvittää, kuinka usein ja millä perusteilla ja onko niiden käyttämisestä ollut hyötyä. Ihmisarvojen näkökulmasta tulisi selvittää todellinen tilanne niiden henkilöiden kohdalla, jotka ilman uutta lakia olisivat tutkintavankeudessa. Juuri he olisivat oikeat henkilöt arvioimaan asiaa ihmisoikeuksien näkökulmasta.

⁴⁹ Vankilapäivän hinta lähes 200 euroa, Rikosseuraamusvirasto

⁵⁰ Tutkinta-aresti, tehostettu matkustuskielto PKL luvut 2 ja 5

7 LÄHTEET

Laki mielenterveyslain muuttamisesta 20/2016

Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 841/2006

Laki tutkintavankeuslain muuttamisesta 508/2019

Mielenterveyslaki 1116/1990

Pakkokeinolaki 806/2011

Poliisilaki 872/2011

Tutkintavankeuslaki 768/2005

Vankeuslaki 767/2005

Council of Europe, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or punishment,

Luettavissa: <https://www.coe.int/en/web/cpt/finland>

Finlex, Sopimukset.

Luettavissa: http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910017/19910017_2

HE 252/2016vp. Hallituksen esitys tutkintavankeuden vaihtoehtoja ja järjestämistä koske-
vaksi lainsäädännöksi.

HE 92/1992, hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi mielenterveyslain 8 §:n muuttamisesta.

Niuvanniemen sairaala; potilaan tutkimus ja hoito. Luettavissa:
<https://www.niuva.fi/tutkimus.htm>

Sosiaali- ja terveysministeriö: Valtioneuvosto, Mielenterveyslain muuttaminen; tahdosta riippumattoman hoidon jatkaminen ja tahdosta riippumaton lääkehoito, hallituksen esityksen valmistelu

STM002:00/2013, Säädosvalmistelu

Luettavissa: <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=STM002:00/2013>

Oikeusasiamies, Oikeusasiamiehen toiminta, luettavissa:

https://www.oikeusasiamies.fi/fi_FI/web/guest/oikeusasiamiehen-toiminta

Rikosseuraamusvirasto, Avoimemmat rikosseuraamukset ovat kustannuksiltaan halvempia ja uusimisriskin näkökulmasta vaikuttavampia, luettavissa:

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2016/04/avoimemmat-rikosseuraamukset-ovat-kustannuksiltaan-halvempia-ja-uusimisriskin-nakokulmasta-vaikuttavampia.html>

Rikosseuraamusvirasto, Hämeenlinnan vankila tyhjenee miesvangeista, luettavissa:

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/Tiedotteetjauutiset/2017/06/hameenlinnan-vankilatyhjenee-miesvangeista.html>

Valvira, Tarkkailulähete; luettavissa:

<https://www.valvira.fi/terveydenhuolto/hyvaammatinharjoittaminen/mielenterveys/hoitomaaraamisen-vaiheet>

Yle, Oikeusasiamies: Vankiloiden paljusellit ovat ihmisoikeusloukkaus;

Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-5966826>